

УДК 81'243:371.15:378:94(477)

ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Волотівська І.І.,
аспірант кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто тенденції розвитку фахової підготовки вчителя іноземної мови в період становлення незалежності України. Акцентовано увагу на реформуванні системи вищої іншомовної освіти та виявлено розширення діапазону вчительських спеціальностей, що передбачають викладання іноземної мови. Зазначено основні ідеї та методичні рекомендації українських педагогів щодо інтенсифікації навчання та користування Інтернетом. Висвітлюється актуалізація комунікативної компетентності як засобу покращення фахової та професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: фахова підготовка, спеціальність, учитель іноземної мови, інтенсивне навчання, комунікативна компетентність.

В статье рассмотрены тенденции развития профессиональной подготовки учителя иностранного языка в период становления независимости Украины. Акцентируется внимание на реформировании системы высшего иностранного образования и выявлено расширение диапазона учительских специальностей, которые подразумевают преподавание иностранного языка. Указаны основные идеи и методические рекомендации украинских педагогов по интенсификации обучения и пользованию Интернетом. Освещается актуализация коммуникативной компетентности как средства улучшения специальной и профессиональной подготовки будущего учителя иностранного языка.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, специальность, учитель иностранного языка, интенсивное обучение, коммуникативная компетентность.

Volotivska I.I. FOREIGN LANGUAGE TEACHER'S PROFESSIONAL PREPARATION DURING THE PERIOD OF ESTABLISHING UKRAINE'S INDEPENDENCE

The article deals with the tendency of the development of foreign language teacher's professional preparation during the period of establishing Ukraine's independence. The attention is focused on the reforming of the system of higher foreign education and the expansion of its teaching specialities. Methodological recommendations of the famous Ukrainian educationalists about the using of the Internet and the learning intensifying are presented. Communicative competence is regarded as the main trend of improving students' special and professional preparation.

Key words: professional preparation, speciality, foreign language teacher, intensive learning, communicative competence.

Постановка проблеми. Європейська та світова інтеграція позначилися значною увагою до необхідності володіння іноземними мовами. У зв'язку із цим постає питання належної фахової підготовки вчителів іноземної мови та забезпечення навчальних закладів професійно підготовленими фахівцями. Українська наука має значний історичний досвід, що може стати основою для глибшого розуміння сучасної проблеми професіоналізації підготовки вчителя іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше генеза становлення системи фахової підготовки вітчизняного вчителя іноземної мови (далі – ІМ) знайшла своє відображення в монографії О. Мисечко «Формування системи фахової підготовки вчителя іноземної мови в педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.)», де автор глибоко та детально дослідила процес розбу-

дови організаційних і змістових засад підготовки вітчизняного вчителя ІМ і набуття нею ознак системи [7]. Проте дослідження цього питання свідчить про недостатнє відображення в педагогічній літературі історичного досвіду професійної підготовки вчителів ІМ і необхідності його подальшого вивчення й узагальнення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз розвитку фахової іншомовної підготовки майбутнього вчителя в період становлення незалежності України (90-і рр. ХХ ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. 24 серпня 1991 р. Україна здобуває незалежність і формулює нові стратегічні завдання в галузі освітньої політики з метою реформування системи середньої та вищої освіти в умовах побудови нової держави. 1993 р. починається перехід до ступеневої системи підготовки фахівців та інтегрування її в міжнародну систему осві-

ти. Набуває чинності Державна національна програма реформування освіти («Освіта. Україна XXI ст.»), де головним завданням стає забезпечення високої якості підготовки фахівців.

Укази президента України «Основні напрями реформування вищої освіти» (1995 р.), «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів освіти» свідчать про перебудову всієї галузі вищої освіти, для якої основними стають демократичні права особистості.

У державі розробляється нормативна і процедурна база ліцензування, атестації й акредитації вищих навчальних закладів незалежно від форми власності. Усі документи щодо підготовки майбутніх учителів ІМ узгоджуються з Міжнародною стандартною кваліфікацією професій (International Standard Classification of Occupation – ISCO), а також міжнародною стандартною класифікацією освіти (International Standard Classification of Education – ISCED) [8].

Відповідно до нових законодавчих норм, структура та зміст фахової підготовки майбутніх учителів ІМ у вищих закладах освіти України в 90-ті рр. ХХ ст. також зазнають змін. Значно збільшується кількість спеціальностей вищої професійної освіти в Україні. На початку 90-х рр. ХХ ст. студентів-філологів готують за такими спеціальностями: «Основна іноземна мова, друга іноземна мова», «Російська мова та література, іноземна мова», «Українська мова та література, іноземна мова», «Іноземна мова, педагогіка», «Педагогіка і методика початкового навчання і іноземна мова», «Історія, іноземна мова», «Географія, іноземна мова», «Біологія і іноземна мова». Плідними вважають такі мікси професій, як вихователь дитячого садка і вчитель іноземної мови або вчитель початкових класів і іноземної мови тощо. Уперше здійснюють набір студентів за спеціальностями «Педагогіка та методика початкового навчання та іноземна мова», «Фізичне виховання та іноземна мова». Здійснено другий набір студентів для навчання за спеціальністю «Англійська мова, педагогіка». Водночас припиняють підготовку за спеціальностями «Іноземна мова та методика виховної роботи», «Іспанська, німецька мови», «Іспанська, французька мови», «Французька, іспанська мови». Загалом, у 1991–1992 н. р. 13% (13 428 осіб) від загальної кількості студентів педагогічних інститутів України становлять ті, хто готуються стати фахівцями з іноземної мови [11, с. 1–14].

Основним напрямом перебудови у сфері підготовки спеціалістів у 1990-і рр. ХХ ст.

стає перехід від предметного до профільного навчання у вищих навчальних закладах. Головну увагу приділяють креативним якостям людини та розвитку її особистості. Перебудова вимагає нових підходів і методів у підготовці вчителів ІМ. Формування і розвиток здібностей майбутніх учителів, виховання їх як всебічно розвинених, самостійно і творчо мислячих особистостей перебуває в центрі уваги перебудови. Елементом творчого процесу освіти й виховання молоді стає діалогічне навчання.

Процес навчання іноземної мови в 90-х рр. робить впевнений поворот у бік гуманізації, коли пріоритетною виявляється особистість студента, його потреби й особливості. Важливою стороною такого процесу стає розвиток особистих здібностей і потенціальних можливостей студентів.

Інтенсифікація навчання стає актуальним напрямом середини 90-х рр. ХХ ст., проте її гальмують відсутність теорії підручника і навчально-методичних комплексів для різних типів навчальних закладів. Так, учений-методист Н. Бориско (Київ) виділяє кілька основних положень теорії підручника з інтенсивного навчання іноземних мов [1, с. 41–43]. Її методичні ідеї – це той напрям, яким починають рухатися викладачі мов, додаючи свою ініціативу та творчі здібності.

Кінець 90-х рр. ХХ ст. знаменується початком користування Інтернетом у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Тому виникає інтерес до навчання міжкультурного спілкування іноземною мовою. У той час існує чотири служби Інтернету: WWW (доступ до актуальної автентичної інформації), E-Mail (електронна пошта: листування з носіями мови), Foren або UseNet (телеконференції: участь в обговоренні будь-якої теми чи проблеми) та Chatrooms або IRC (розмови в реальному часі). Всесвітня павутина наштовхує викладачів на нові форми організації індивідуальної, парної та групової роботи (листування, проекти, взаємонавчання). Зазначимо, що розширення пізнавальних можливостей і ресурсів завдяки Інтернету, з другого боку, викликає в деяких методистів побоювання, що в результаті можуть відійти в минуле традиційні засоби навчання (підручники, посібники тощо) [13, с. 4–10].

Відповідно до рекомендацій Ради Європи з вивчення мови, основною метою на заняттях іноземної мови стає формування комунікативної компетентності, тому що вона забезпечує набуття вміння обговорювати проблеми, доводити власну позицію, формувати власний погляд, виявляти й розумі-

ти соціокультурний аспект спілкування між людьми – представниками різних культур, адаптуватися в іншомовному середовищі.

Середина 90-х рр. ХХ ст. змушує методистів по-новому розглянути такі види мовленнєвої діяльності, як читання й аудіювання. Використання автентичних художніх текстів, як-от їх естетико-стилістичний аналіз, стає важливим у фаховій підготовці вчителів іноземної мови. Дослідивши процес сприйняття естетичної інформації художніх текстів, Т. Ніфака робить висновок, що аналіз художніх текстів є творчим процесом, який залежить від рівня підготовки студентів і естетичного потенціалу тексту, стимулює пізнання студентів [9, с. 32]. Аналіз художнього тексту проводиться в три етапи: вступний (бесіда про автора та його творчість, робота з довідковою літературою), текстовий (читання для розуміння змісту, визначення естетичного потенціалу) й узагальнений (дискусія з обґрунтуванням власного естетичного сприйняття тексту) [9, с. 34–36]. Лексичні, літературознавчі, естетичні та лінгвостилістичні вміння студентів стають вкрай важливими для якісного здійснення аналізу таких текстів.

Що стосується аудіювання, досвід роботи викладачів іноземної мови факультету іноземних мов Житомирського педінституту доводить, що вміння аудіювати не завжди досягає належного рівня сформованості. Саме тому викладачі-методисти І. Самойлюкевич і Л. Калініна активно досліджують це питання в пошуках ефективних підходів до навчання аудіювання, оскільки це досить складний вид мовленнєвої діяльності, спрямований на складні розумові операції. Для цього вони розробляють відповідні види вправ для розвитку комунікативних умінь аудіювання, що значно покращують якість розуміння текстів і їх коментування [4, с. 36–41].

У теоретичному обґрунтуванні змісту фахової підготовки вчителя ІМ акцентується увага на необхідності педагогізації процесу викладання мови у вузі, про яку у свій час говорили А. Монігетті, с. Шатилов, К. Саломатов та інші відомі методисти. У цей період починають розроблятися різні концепції підготовки вчителя ІМ.

Методичні та дидактичні дослідження методистів на пострадянському просторі (А. Бердичевський, Я. Гінсбург, О. Колесникова, Є. Маслико, А. Мирзоян, Ю. Пасов та інші) доводять необхідність використання нових ефективних засобів фахової підготовки майбутнього вчителя ІМ. Серед нових прийомів, які з'являються в той час, варто назвати ділові ігри, що, на думку В. Скалкина та Л. Котлярової, здатні оптимізувати

навчальний процес у мовних педвузах. Їх розглядають як комплексний прийом моделювання типових ситуацій фахового навчання групового типу [12, с. 70–74]. Методист Л. Графова рекомендує використовувати підготовчі ігрові вправи: граматичні та лексичні, вікторини і загадки, ситуативно-рольові ігри.

Все більше уваги українські методисти звертають на використання відеофонограм, які ще наприкінці 80-х рр. ХХ ст. дослідила Н. Бориско [2]. В. Пашук, спостерігаючи за студентами під час навчання, робить висновок про значні недоліки їхнього монологічного мовлення, виправити які можуть саме автентичні художні відеофільми, оскільки стимулюють критичне мислення, демонструють мовленнєві зразки, збагачують зміст спілкування. Розроблений викладачами факультету іноземних мов Житомирського педуніверситету комплекс вправ для навчання монологічного мовлення на основі автентичного художнього відеофільму демонструє значне покращення тематичності, зв'язності, обсягу та швидкості мовлення студентів, що свідчить про позитивні зміни в навчанні монологічного мовлення майбутнього вчителя ІМ [10, с. 30–33].

Порушуються питання покращення та систематизації самостійної роботи із практичного курсу іноземної мови в процесі фахової підготовки вчителя, головною метою якої є досягнення відповідного рівня іншомовної комунікативної компетенції [3, с. 74–79]. Оскільки самостійна робота передбачає найбільшу особисту діяльність кожного студента, вона розглядається методистами як інструмент вдосконалення творчої особистості. Попередній досвід викладання іноземної мови в педвузах набуває розвитку в напрямі посилення орієнтації процесу навчання на особистість і виявлення її креативних можливостей. Для цього в традиційні форми навчальної роботи (лекції, семінари та лабораторні роботи, практичні заняття з мови) починають вносити нові елементи [5, с. 100–104]. Організація самостійної роботи педагогічного вузу на початку 90-х рр. передбачає опору на такі форми її виконання, які є методично важливим для формування основних функцій майбутнього вчителя (конструктивно-плануючі, мотиваційно-стимулюючі, комунікативно-навчальні). Водночас акцентуються особисті якості студента та розвиток його творчого мислення. Формування навичок і умінь самостійної роботи відбувається в аудиторії в процесі фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи, а також під час взаємонавчання.

Як ще один невід'ємний аспект професійної іншомовної підготовки сприймається навчально-дослідницька робота майбутнього вчителя. Він повинен самостійно вдосконалювати свої знання, поєднувати практичну роботу з теоретичною, набувати дослідницьких навичок. Підкреслюється, що в процесі навчально-дослідницької роботи студенти не лише здобувають знання, але й знайомляться зі способами їх отримання, вчать систематизувати типові помилки, аналізувати вправи для роботи над іншомовним матеріалом, знайомляться із принципами виконання лабораторних робіт, оволодівають умінням роботи зі словником та іншими довідниками.

Як відомо, підготовка вчителя ІМ передбачає послідовний і цілеспрямований розвиток умінь і навичок, одним з етапів якої є педагогічна практика. О. Манєєва дійшла висновку, що необхідно будувати практичну методичну підготовку майбутнього вчителя іноземної мови так, щоб він у своїй професійній діяльності враховував і регулював конкретні умови навчання, зокрема, звертав увагу на особливості учнів, розвиваючи їхні вміння. Про сформованість фахових методичних умінь можна говорити тоді, якщо студенти навчилися використовувати їх з урахуванням умов, в яких проходить навчання школярів. Оскільки емоційність учнів впливає на їхню зацікавленість предметом, інтелектуальні та пізнавальні здібності, вона може розглядатись як важливий чинник індивідуалізації процесу навчання, коли підвищується їхня мовленнєва активність, впевненість у собі, зацікавленість у спілкуванні на уроці. Для студента це додатковий поштовх для самовдосконалення фахових методичних умінь: можливість будувати прогнози, аналізувати і пропонувати декілька варіантів вирішення завдань, розвиток дивергентного мислення [6, с. 93–97].

Висновки із проведеного дослідження. Отже, серед тенденцій розвитку фахової підготовки вчителя іноземної мови, які набули найбільш виразного вигляду протягом першого десятиліття становлення незалежності України, можна виділити такі: збільшення кількості спеціальностей підготовки студентів-філологів, перехід від предметного до профільного навчання, інтенсифікацію та гуманізацію навчання, актуалізацію комунікативної компетентності та користування Інтернетом.

Спрямовуючи погляд на перспективи дослідження порушеної теми, зацентруємо такий важливий чинник модернізації всієї системи іншомовної освіти в Україні, як запровадження в 2002 р. вивчення іноземної

мови в усіх загальноосвітніх закладах, починаючи із другого класу. Учитель ІМ стає з'єднувальною ланкою між початковою й основною школою. Це вносить у систему підготовки майбутнього вчителя нові виклики й завдання, пов'язані з диференціацією методичних підходів у навчанні іноземної мови школярів різних вікових груп, особливо молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бориско Н. Концепція учебника в интенсивном курсе обучения иностранным языкам / Н. Бориско // Иноземні мови. – 1995. – № 2 – С. 41–43.
2. Бориско Н. Обучение устной монологической речи с использованием видеофонограммы в интенсивном курсе на начальном этапе обучения : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Н. Бориско. – К., 1988. – 186 с.
3. Гиниятуллин И. Самостоятельная работа по практическому курсу иностранного языка / И. Гиниятуллин // Иностранные языки в школе. – 1990. – № 1. – С. 74–79.
4. Калініна Л., Самойлюкевич І. Комунікативний підхід до навчання аудіювання студентів III курсу мовного вузу / Л. Калініна, І. Самойлюкевич // Иноземні мови. – 1995. – № 2. – С. 36–41.
5. Манєєва О. Самостоятельная работа студентов как способ совершенствования профессиональной подготовки учителя / О. Манєєва // Иностранные языки в школе. – 1990. – № 4. – С. 100–104.
6. Манєєва О. Развитие у будущего учителя умения управлять эмоциональным состоянием учащихся / О. Манєєва // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 2. – С. 93–97.
7. Мисечко О. Формування системи фахової підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.) / О. Мисечко. – Житомир : Полісся, 2008. – 528 с.
8. Міжнародна стандартна класифікація професій (ISCO-88) : International Standard Classification of Occupation (ILO, Geneva) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/show>.
9. Ніфака Т. Естетично-стилістичний аналіз художніх текстів у підготовці викладачів англійської мови / Т. Ніфака // Иноземні мови. – 1995. – № 2. – С. 32–36.
10. Пашук В. Вправи для навчання монологічного мовлення на основі автентичного художнього твору / В. Пашук // Иноземні мови. – 2000. – № 4. – С. 30–33.
11. Розподіл студентів за курсами та спеціальностями на 1 жовтня 1991 р. // Зведені стат. звіти пед. ін-тів Міністерства освіти УРСР за 1991 р. – ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 17. – Спр. 130. – Арк. 1–14.
12. Скалкин В., Котлярова Л. Имитационно-деловые игры как одно из средств профессиональной подготовки учителя иностранного языка / В. Скалкин, Л. Котлярова // Иностранные языки в школе. – 1990. – № 1. – С. 70–74.
13. Leloup J., Ponterio R. Using www Multimedia in the Foreign Language Classroom : is this forme? / J. Leloup, R. Ponterio // Language Learning Technologie. – 1998. – № 2/1. – P. 4–10.